

Упровадження педагогічних технологій фізичного виховання та спорту щодо методологічних основ формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури

*Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди (м. Переяслав-Хмельницький)*

Постановка наукової проблеми та її значення. За останні роки в Україні склалася принципово нова політична, економічна й соціальна ситуація, яка значною мірою впливає й на систему підготовки вчителів фізичної культури. Тому важливо, на наш погляд, концептуально визначитись у характері й напрямках тих змін, які повинні бути впроваджені в навчальний процес вищих навчальних закладів і, відповідно, у навчальні плани та програми. Водночас слід пам'ятати, що пропозиції щодо змін у системі підготовки кадрів повинні бути добре продуманими, виваженими та враховувати історичні й сучасні тенденції розвитку професійної освіти.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Один із перших на необхідність спеціальної підготовки вчителя звернув увагу слов'янський педагог XVII ст. Я. А. Коменський. Пізніше К. Д. Ушинський зауважував, що найбільшим недоліком народної освіти є мала кількість добрих наставників, спеціально підготовлених до виконання своїх обов'язків.

У XIX ст. формується система підготовки фахівців із фізичного виховання в Росії. Її засновник, П. Ф. Лесгафт, визначив вимоги до педагога фізкультурної освіти, надаючи важливого значення особистісним якостям: дисциплінованості, стриманості, естетичному виконанню фізичних вправ. Визначаючи теоретичну підготовку спеціаліста, П. Ф. Лесгафт звернув увагу на її педагогічну спрямованість: "Лікар може визначити фізичний розвиток учня, але він звичайно не знайомий з окремими вправами, а головне – із їх впливом на молодий організм". "Викладач, – писав він, – повинен бути добре знайомим з фізичними умовами того організму, який він береться виховувати, щоб він розумів вплив на організм тих вправ, які застосовує, і щоб він мав таку педагогічну освіту, яка б керувала ним під час застосування знайомого йому матеріалу викладання до відомого йому молодого організму".

У 20–30 рр. XX ст. А. В. Луначарський, П. П. Блонський, С. Т. Шацький та інші створили основи принципово нової системи педагогічної освіти на базі єдності теоретичної й практичної підготовки студентів. Підготовка фахівців у галузі фізичного виховання та спорту мала яскраво виражений академічний характер з акцентом на вивченні медико-біологічних дисциплін.

Новий етап наукових досліджень із проблеми підготовки вчителів фізичної культури (1940–1950 рр.) був спрямований на визначення змісту педагогічної майстерності й творчості, пошук передового педагогічного досвіду. Основний зміст цих досліджень полягає в тому, що педагогічна майстерність, мотиви, здібності та інші риси вчителя формуються й виявляються в процесі педагогічної діяльності.

Значна кількість науковців і практиків цього часу розробляють вимоги до фахівця з фізичного виховання. Проте ці питання, як правило, носять описовий характер. У зв'язку зі вступом СРСР до Міжнародного олімпійського комітету й боротьбою країни за міжнародний престиж була посилена спортивна підготовка студентів, що призвело до звуження теоретичної та методичної підготовки фахівців.

На початку 1960-х років розпочинається експериментальне спрямування пошуку шляхів удосконалення підготовки вчителів фізичної культури. Видано фундаментальні праці [5], які розкривають творчий характер педагогічної діяльності, закономірності формування особистості педагога.

У наступних працях [1; 6] розвиваються ідеї освіти в галузі фізичного виховання й спорту, уточнюється зміст і структура діяльності вчителя фізичної культури, його професійні здібності.

Завдання дослідження – проаналізувати й обґрунтувати формування готовності майбутнього вчителя фізичної культури до впровадження педагогічних технологій фізичного виховання й спорту та визначити тенденцію наукових досліджень підготовки як комплексного, інтегративного стану.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Аналіз наукової та методичної літератури показує, що останнім часом значно підвищився інтерес науковців до проблеми підготовки фахівців фізичної культури. Коротко розглянемо деякі з них [3].

Формування ступеневої системи підготовки фахівців із фізичного виховання [3]. Запровадження на підставі Закону України “Про освіту” ступенева система підготовки фахівців має створити на кожному ступені широкі можливості для задоволення різноманітних культурно-освітніх потреб особи та суспільства; забезпечення гнучкості загальноосвітньої, загальнокультурної, професійної й наукової підготовки фахівців; підвищення престижу знань і соціального захисту в умовах змін економіки та ринку праці; забезпечення фундаментальності знань й інтеграції у світову систему освіти.

Упровадження ступеневої системи професійної освіти в галузі фізичного виховання та спорту має забезпечити запит суспільства у фахівцях різного освітнього рівня й професійної спрямованості, потреба в яких обумовлена змінами соціально-економічного становища України. Це, зі свого боку, вимагає ретельного перегляду існуючої системи організації й змісту навчання, яке необхідно спрямувати на формування в студентів умінь та навичок практичного вирішення професійних завдань. У зв’язку з цим актуальним стає питання створення відповідних навчальних науково-виробничих комплексів, основна мета яких полягає в забезпеченні безперервної підготовки фахівців на всіх рівнях освіти.

Зміст та обсяги ступеневої підготовки при цьому повинні відповідати професійним вимогам до фахівців певного кваліфікаційного рівня. Програми підготовки різних рівнів освіти повинні містити, крім обов’язкових, широкий перелік напіввибіркових дисциплін і спецкурсів, що дасть змогу динамічно змінювати зміст навчального процесу відповідно до існуючих вимог.

Покращення підготовки фахівців із фізичної культури із фундаментальних галузей знань [3]. Підготовка фахівців вузької спеціалізації можлива лише за умови засвоєння загальних закономірностей наук, що входять до навчального плану. Тільки на основі вивчення загальної психології, фізіології, теорії фізичної культури майбутній спеціаліст може на практиці застосовувати спеціальні знання з психології, фізіології, біохімії стосовно обраного виду спорту.

Гуманізація та демократизація системи підготовки вчителів фізичної культури [3]. Гуманізація та демократизація системи фізичного виховання за своєю суттю пов’язана з формуванням активної життєвої позиції студентів на основі загальнолюдських цінностей. Тому потрібен новий підхід до роботи зі студентами, який полягає в необхідності врахування інтересів і мотивації молоді щодо занять фізичними вправами, в опорі на їхню свідомість, у вмінні ненав’язливо спрямувати її [10].

Система гуманітарної освіти майбутніх фахівців у галузі фізичного виховання й спорту має два взаємозв’язаних рівні ієрархії. Перший забезпечує загальну гуманітарну підготовку, тобто формування в студентів історичної, філософської, політичної, педагогічної, економічної, екологічної, естетичної, правової, мовної культур, культури міжособистісного спілкування; другий – спеціальну гуманітарну підготовку. Остання забезпечує формування в студентів таких знань і навичок, що, маючи гуманітарний характер, у той же час виступають невід’ємними компонентами їхньої майбутньої професійної діяльності.

Інтеграція наук у системі вищої освіти [3]. Насамперед потрібне проникнення природничих наук у гуманітарні й навпаки. Це вимагає від сучасного педагога в системі вивчення дисциплін навчального плану використовувати математичні методи обробки й аналізу матеріалу, міжпредметні зв’язки.

Удосконалення навчальних планів підготовки фахівців у галузі з фізичного виховання й спорту [3]. Сучасні навчальні плани ґрунтуються на таких принципах: розвиток демократичних засад у плануванні та організації навчально-виховного процесу в педагогічних вищих закладах освіти із врахуванням набутого досвіду й особливостей кожного регіону; єдність соціально-морального, загальнокультурного та професійного розвитку особистості майбутнього педагога в умовах широкої гуманітаризації педагогічної освіти; узаємозв’язок фундаментальної й практичної підготовки педагогічних кадрів; орієнтація на творчу навчальну діяльність студентів, забезпечення диференційованого та індивідуально-творчого підходу до підготовки майбутнього фахівця.

Розробка психолого-педагогічних основ професійної підготовки вчителів фізичної культури [3]. Сучасна система підготовки фахівців фізичного виховання в умовах вищих навчальних закладів освіти передбачає вивчення комплексу психолого-педагогічних дисциплін. Студенти факультетів фізичної культури оволодівають такими дисциплінами, як педагогіка, загальна психологія, вікова й

педагогічна психологія, психологія фізичного виховання та спорту, етика й психологія сімейного життя тощо. Названі дисципліни формують відповідні психологічні та педагогічні знання й спрямовують майбутніх фахівців на застосування цих знань у процесі фізичного виховання школярів і спортивного тренування.

Розробка методики біологічного забезпечення фахової підготовки вчителів фізичної культури [3]. Традиційне викладання дисциплін медико-біологічного циклу, коли проходження одних відбувалося послідовно (анатомія, фізіологія; спортивна медицина), інших – паралельно (біохімія, фізіологія), але всі дисципліни вивчалися на різних кафедрах, як показав аналіз, не давало бажаних результатів. По завершенні навчання студенти стикалися з великими труднощами, пов'язаними з недостатнім розумінням основних якісно-кількісних закономірностей та взаємозв'язків, а також невмінням використовувати на практиці ці знання із зазначених дисциплін.

Тому в сучасних умовах широко використовують інтеграцію медико-біологічних дисциплін, що дає змогу краще застосовувати набуті знання в спортивній і професійній роботі.

Удосконалення спортивно-педагогічної підготовки вчителя фізичної культури [3]. Одним із вагомих чинників професійного становлення майбутнього вчителя є його спортивна підготовка. Відповідно до діючих навчальних планів на дисципліни цього циклу виділяється найбільше навчальних годин. Тому не випадково, що зміст спортивних дисциплін цікавив багатьох дослідників, і вже на початку 70-х років минулого сторіччя з чисто практичного боку він почав трансформуватись у напрямі професійно-педагогічного спрямування. До залікових вимог з цих курсів на факультетах фізичної культури включалися теоретичні, методичні й організаційно-педагогічні питання.

Мета курсу спортивно-педагогічних дисциплін – розв'язати два пов'язані між собою завдання: перше – особисте спортивне вдосконалення студентів та досягнення високих спортивних результатів; друге – підвищення якості професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів.

Перехід від інформативних до проблемних, дослідницьких методів навчання [3]. Діяльнісна концепція професійної підготовки вчителя дає змогу розглянути навчання студентів під кутом вирішення ними практичних завдань, що постають перед учителем кожного дня. На ефективності та перспективності активних методів навчання наголошувалося неодноразово. Їх зміст полягає в тому, що вони знайомлять студентів не тільки зі знайденими шляхами розв'язання певних проблем, а й із логікою пошуку цих шляхів. Інтенсивно вивчаються можливості побудови та проведення лекцій, семінарів, практичних і лабораторних занять за типом проблемно-дослідницьких.

Як зазначає Б. М. Шиян [8], альтернативою нормативній моделі педагогічної діяльності, орієнтованої на певну стандартну методику, у наш час повинна стати дослідницька модель, де центральною ланкою роботи вчителя як практично орієнтованого фахівця є сам процес постійної модифікації нормативної програми з урахуванням особливостей окремої дитини або групи дітей, умов та традицій її виконання.

Удосконалення системи самостійної роботи студентів [3]. Самостійна пізнавальна діяльність студентів передбачає пошук нових знань за допомогою самостійно вибраних засобів. Процес активного засвоєння знань відбувається успішно в тому випадку, коли студенти чітко уявляють структуру пізнавальної діяльності, тобто склад та взаємозв'язок її окремих елементів.

Формування професійних здібностей учителів фізичної культури [3]. Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підставу стверджувати, що підвищення ефективності професійної підготовки залежить від умов формування в майбутніх учителів спеціальних педагогічних здібностей, зумовлених наявністю системи дидактичних знань, умінь і навичок [9]. У наукових працях виділено загальні й спеціальні здібності. Педагогічні здібності визначають як найважливіші якості особистості, що відображають сукупність спеціальних якостей і знань, котрі реалізуються в навчально-виховному процесі.

Індивідуалізація та диференціація фахової підготовки вчителів фізичної культури [3]. Науковими дослідженнями встановлено, що для покращення якості підготовки вчителів найголовніше визначити такий зміст освіти й методи його реалізації, що максимально відповідали б індивідуальним можливостям, нахилам та інтересам студентів [7]. На цій основі забезпечується індивідуальний і диференційований підхід до навчання, що надає кожному студенту широкі можливості максимально розвивати свої здібності й успішно опанувати обрану професію.

Покращення системи професійної орієнтації та відбору майбутніх учителів фізичної культури [3]. У системі підготовки вчителів фізичної культури існує низка суперечностей. Вони

негативно позначаються на їхній професійній діяльності. Головна із них на допрофесійному етапі полягає в тому, що, з одного боку, постійно підвищуються вимоги до якості підготовки вчителя у вищих навчальних закладах, а з іншого – абітурієнти мають недостатній рівень уявлень про завдання, розв'язувані вчителем фізичної культури.

Вирішення цієї проблеми значною мірою залежить від розробки науково обґрунтованих змісту, методів і форм орієнтації на фах учителя фізичної культури й втілення їх у практику фізичного виховання учнів шкіл. Важливо створити умови для виявлення початкових педагогічних умінь і надалі розвивати їх у практичній роботі, використовуючи методи педагогіки й психології.

Формування особистості майбутнього фахівця з фізичного виховання [3]. Соціальна значущість педагогічної роботи ставить до особистості вчителя особливі вимоги. В узагальненому вигляді необхідні для фахівця з фізичного виховання якості можна подати такими блоками: професійні – глибокі знання в галузі своєї професії, педагогіки, психології, методів і засобів навчання; особистісні – інтерес до фізичної культури, цілеспрямованість, наполегливість, тактовність; моральні – чесність, доброзичливість, вимогливість, справедливість, відповідальність [5].

У зв'язку з цим останнім часом проводяться комплексні дисертаційні дослідження, де розглядаються умови, засоби, принципи, й шляхи формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури.

Використання національних традицій у процесі підготовки вчителя фізичної культури [3]. Згідно з науковими дослідженнями зміст навчального процесу має обов'язково враховувати національні традиції та звичаї. Аналіз навчальних планів і програм підготовки вчителів фізичної культури показує, що впровадження етнокультурних компонентів у зміст освіти відбувається двома шляхами. Перший шлях полягає в тому, що у вищих навчальних закладах уводяться нові навчальні дисципліни, спецкурси й семінари, де висвітлюються окремі елементи фізичного виховання. Другий підхід пропонує введення національних традицій фізичного виховання у зміст основних навчальних курсів (історія фізичної культури, теорія та методика фізичного виховання, валеологія, педагогіка тощо).

Розробка технології неперервної педагогічної освіти [3]. У галузі підготовки вчителів фізичної культури дуже важливо розробити концепцію неперервної педагогічної освіти на трьох рівнях – допрофесійному, базовому професійному та професійного вдосконалення [7].

На етапі допрофесійної підготовки необхідно обґрунтувати критерії визначення педагогічних здібностей до фізкультурно-спортивної діяльності та способи їх діагностування, удосконалити форми, зміст і методи профорієнтації й попередньої професійної підготовки.

На базовому професійному етапі передусім здійснюється перехід від масово-репродуктивного до індивідуально-творчого підходу, який у навчанні створює передумови для формування особистості вчителя. Важливо впровадити інтеграцію навчальних курсів та застосовувати в навчальному процесі міжпредметні завдання й професійні ситуації, що дасть можливість розвивати в студентів педагогічне мислення й творчість.

Основні завдання на етапі професійного вдосконалення полягають у чіткому визначенні змісту навчальних програм і планів, упровадженні активних форм і методів підвищення кваліфікації вчителів фізичної культури.

Упровадження технічних засобів навчання й комп'ютерної техніки в навчальний процес підготовки вчителів фізичної культури [3]. Для забезпечення належних умов підготовки фахівців із фізичного виховання й спорту широко застосовуються технічні засоби навчання. Відповідно до мети навчання та виховання можна виділити технічні засоби для управління навчально-пізнавальною діяльністю студентів; технічні засоби для формування й удосконалення рухових умінь і навичок, виховання фізичних якостей.

Підготовка майбутніх фахівців передбачає оволодіння сучасними інформаційними технологіями, практичними навичками роботи на персональних комп'ютерах та вміннями використовувати цей інструмент у своїй майбутній професії.

Удосконалення системи контролю навчального процесу підготовки вчителів фізичної культури [3]. Педагогічний контроль у вищому навчальному закладі є складовою частиною навчального процесу, засобом налагодження прямого й зворотного зв'язку викладача та студента. Систему контролю утворюють екзамени, заліки, опитування, контрольні роботи, колоквиуми, реферати, семінари, лабораторні роботи, звіти. Вибір форм контролю залежить від мети, змісту, методів, часу й місця занять. Великого поширення в останній час набула кредитно-модульна система контролю.

У науковій літературі описано досить широкий спектр наукових досліджень із проблем підготовки вчителів фізичної культури [8; 9]. За результатами цих досліджень удосконалюється якість підготовки студентів за спеціальністю “Фізичне виховання і спорт”. Проте подібна система підготовки фахівців, як зазначає Б. М. Шиян, призводить до того, що “студенти засвоюють переважно компоненти професійної діяльності (дисципліни навчального плану), а не професію загалом із її варіативними, неповторними нюансами. Це, зі свого боку, призводить до того, що окремі дисципліни навчального плану втрачають значимість для методичної підготовки майбутнього фахівця і він не виявляє інтересу до їх засвоєння” [8]. На думку науковця, теоретико-методична підготовка вчителя фізичної культури визначається як функціонально структурована за своїми завданнями, формами, засобами й методами їх досягнення система підготовки особистості вчителя до професійної діяльності. Вона включає теорію й методику фізичного виховання, спортивно-педагогічні дисципліни та спеціальні курси й семінари.

Теорія фізичного виховання озброює майбутнього спортивного педагога знаннями про мету, завдання, засоби, національні традиції, основні умови функціонування системи фізичного виховання та принципи її побудови; розкриває сутність і закономірності навчання рухових дій та розвитку фізичних якостей. Зрештою, теорія формує вчителя на методологічному й теоретичному рівнях.

Методика фізичного виховання забезпечує становлення майбутнього вчителя як методиста. Вона націлює його на сучасні підходи до планування й організації фізичного виховання; глибоко аналізує форми, методи, особливості занять з учнями різного віку, рівня підготовленості та стану здоров'я; спрямовує діяльність учителя на підготовку учнів до самовдосконалення, дотримання здорового способу життя; на співпрацю з родинами учнів і всім їхнім оточенням, причетним до фізичного й духовного здоров'я.

Формування вчителя на технологічному рівні забезпечується на основі впровадження науково обґрунтованих і взаємопов'язаних спортивно-педагогічних дисциплін, спеціальних курсів та семінарів. Отже, теоретико-методична підготовка розглядається нами на основі взаємодії різних дисциплін навчального плану, що забезпечує інтегративне об'єднання професійно значущих знань, умінь і навичок та виявляється в готовності до здійснення такої професійної діяльності, яка б відповідала вимогам гуманізації школи, забезпечувала умови для розвитку кожної дитини [8].

Для поєднання теоретичних знань із практикою професійної діяльності пропонується дотримання таких умов: соціальних (насамперед соціального спрямування діяльності вчителя, чіткого усвідомлення своїх функцій щодо підготовки учнів до життя); морально-психологічних (формування в педагогів-практиків потреби в освоєнні нового, розвитку творчої ініціативи, розумного поєднання вимогливості із заохоченням); науково-теоретичних (поєднання в практиків-новаторів теоретичних ідей наукових працівників із конкретними рекомендаціями, які вони пропонують школі, співдружності вчених і практиків); науково-методичних (забезпечення матеріалами інструктивно-методичного характеру, відповідності науково-педагогічних рекомендацій можливостям учителя); правових (суворого дотримання нормативних документів, які регулюють діяльність навчально-виховних закладів і їхніх співробітників) [9].

Я. Бельський, Е. Вільчковський [2] розробили праксеологічну модель учителя фізичної культури, яка включає результативність праці, фахову підготовленість, організацію педагогічної діяльності, педагогічні вміння, чинники, що обумовлюють ефективність педагогічної праці, стиль відносин з учнями, матеріальні та соціальні умови праці, суспільну діяльність й особисті інтереси.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Аналіз літературних джерел показує, що проблема формування готовності майбутнього вчителя завжди хвилювала вчених-педагогів, психологів, широку педагогічну громадськість. На етапі переходу до ринкової економіки, зміцнення незалежної Української держави впровадження педагогічних технологій фізичного виховання та спорту набуло особливого значення та стало предметом дослідження багатьох вітчизняних учених.

Таким чином, у сучасних умовах простежується тенденція комплексних наукових досліджень підготовки вчителя фізичної культури. Особливо актуальним є вивчення готовності вчителів фізичної культури до професійної діяльності як комплексного, інтегративного стану.

Наші подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення інтегративного стану, що тісно поєднує теоретичну й практичну підготовку фахівців.

Література

1. Абдуллина А. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования* / Абдуллина А. А. – М. : Просвещение, 1990. – 142 с.
2. Бельський Я. Праксеологічна модель вчителя фізичного виховання / Я. Бельський, Е. Вільчковський // *Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві* : зб. наук. пр. – Луцьк : Медіа, 1999. – С. 120–123.
3. Данилко М. Т. *Формування готовності до професійної діяльності майбутніх учителів фізичної культури* / Данилко М. Т. – Луцьк : Волин. обл. друк., 2003. – 234 с.
4. Зубанова Н. Ю. *Формування професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя фізичної культури* : автореф. дис.... канд. наук з фіз. виховання і спорту : 24.00.02 / Волин. держ. ун-т ім. Лесі Українки / Н. Ю. Зубанова. – Луцьк, 1999. – 17 с.
5. Кузьмина Н. В. *Формирование педагогических способностей* / Кузьмина Н. В. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1961. – 98 с.
6. Лернер И. Я. *Процесс обучения и его закономерности* / Лернер И. Я. – М. : Знание, 1980. – 96 с.
7. Цьось А. В. *Диференційований підхід у процесі професійної підготовки вчителя фізичної культури* : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.04 / Укр. держ. пед. ун-тет ім. М. П. Драгоманова / А. В. Цьось. – К., 1994. – 16 с.
8. Шиян Б. М. *Теоретично-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах* : автореф. дис.... д-ра. пед. наук / Ін-т педагогіки і психології професійної освіти Акад. пед. наук України / Б. М. Шиян. – К., 1997. – 50 с.
9. Ялович В. Т. *Формування педагогічних здібностей у майбутніх учителів фізичної культури* : автореф. дис.... канд. пед. наук : 13.00.01 / Прикарпатський ун-т ім. В. С. Стефаника / В. Т. Ялович. – Івано-Франківськ, 1996. – 24 с.
10. Diamond C. T. *Patric. Teacher Education as Transformation* / Diamond C. T. Patric. – L. : Open University Press, 1991. – 139 p.

Анотації

У статті висвітлено проблему характеру й напрямів тих змін, які повинні бути впроваджені в навчальний процес вищих навчальних закладів у системі підготовки кадрів, та сучасні тенденції розвитку професійної освіти.

Ключові слова: формування готовності, розвиток професійної освіти.

Николай Данилко. Внедрение педагогических технологий физического воспитания и спорта применительно к методологическим основам формирования готовности будущего учителя физической культуры. В статье рассматривается проблема характера и направления тех изменений, которые должны будут включены в учебный процесс высших учебных заведений образования в системе подготовки кадров, и современные тенденции развития профессионального образования.

Ключевые слова: формирование готовности, развитие профессионального образования.

Nikolai Danilko. The Introduction of the Physical Education and Sport Pedagogical Technologies in Relation to the Methodological Bases of Formation of Future Physical Training Teacher Readiness. The article studies the problem of nature and direction of those changes which must be included in the educational process of higher educational institutions in the system of training of personnel, and modern tendency in the development of professional education.

Key words: formation of readiness, development of professional education.